

Il-marci funebri u mužika oħra b'rabta mal-Ġimġha Mqaddsa fix-xogħlijiet tas-surmastrijiet Miruzzi, Attard u Pirotta (I)

Manoel Pirotta
manoel.pirotta@um.edu.mt

Astratt: F'dil-ewwel parti li titratta il-marci funebri u mužika oħra marbuta mal-Ġimġha Mqaddsa ser nitkellem fuq xi xogħlijiet tas-surmastrijiet Antonio Miruzzi u Guglielmo (Willie) Attard li kienu attivi ħafna fix-xena bandistika maltija fl-ewwel nofs tas-seklu għoxrin, u li t-tnejn ħallewna ħafna marci brijuži, imma wkoll dawk funebri. Dawn għadhom jindaqqu mill-baned maltin sal-ġurnata ta' llum waqt il-purċissjoni tal-Ġimġha l-Kbira, f'programmi relatati ma' dil-festa, jonkella f'xi funeral.

Kliem mustieħ: Mro. Antonio Miruzzi, Mro. Willie Attard, Ġimġha l-Kbira, Marci funebri, University of Malta Junior College, Għaqda Każini tal-Banda, Soċjetà Filarmonica ‘San ġorg (Bormla), Soċjetà Mužikali San Ĝużepp (Hamrun), Soċjetà Filarmonika La Vincitrice (Isla), Soċjetà Filarmonica ‘San Piju X’ (Lija), Għaqda Mužikali ‘Sant’ Andrija’ (Luqa), Soċjetà Mužikali Nicolò Isouard (Mosta), Soċjetà Filarmonika Santa Marija (Mosta), Soċjetà Filarmonica Nazionale ‘La Valette’ (Valletta), Soċjetà Mužikali u Filarmonica ‘Leone’ (Victoria, Għawdex), Għaqda Mužikali Sant’ Anna (Wied il-Ğajnej), Għaqda Mužikali ‘Beland’ (Żejtun)

IL-ĠIMGHA L-KBIRA (GOOD FRIDAY)
85 *Largo*
Flute
Tamb.
Daqq bil-fifra u t-tanbur għal żmien il-Ġimġha l-Kbira
(Maltese oral Poetry and Fok Music)

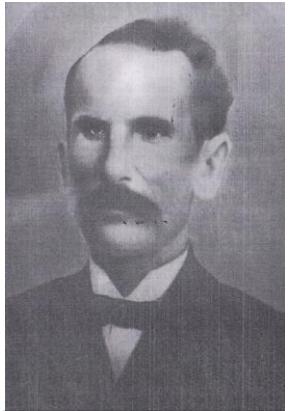
Biex nagħti definizzjoni ta' x'inhu marċi funebri nagħżel li nikkwota lil Joseph Vella Bondin: ‘Marci funebri ġeneralment jinkitbu fi kjavi minuri u jkollhom temp aktar meqjus, u kif isimhom stess juri, jindaqqu minn banda waqt li tkun tikkumpanja xi funeral jew il-purċissjoni tal-Ġimġha l-Kbira.’ Imma, għad li l-marci funebri hawn Malta huma intimament marbutin mal-purċissjoni tal-Ġimġha l-Kbira, dawn digħi nsibuhom f’xogħlijiet klassici ta’ kompożituri kbar li mhux bilfors huma ta’ natura sagra. Insemmi biss u t-tieni moviment tas-Sinfonija nru. 3 in Mib Maġġuri Op. 55, magħrufa ahjar bhala ‘L-Erojka’ ta’ Ludwig van Beethoven,

u t-tielet moviment tat-tieni Sonata in *Sib* minuri Op. 35 ghall-pjanu ta’ Frederick Chopin. Aktarx li, ħafna mis-surmastrijiet maltin u oħrajn barranin li, qabel it-Tieni Gwerra Dinjija servew fil-kariga ta’ surmast direttur f’diversi baned lokali, kienu jkunu ispirati minn dawn ix-xogħlijiet. Ngħiduha kif inhi, kompożituri mħarrġin tajjeb fl-aqwa konservatorji ewropej bilfors li kienu jkunu midħla ta’ dawn il-kapolavuri.

Mro. ANTON MIRUZZI			
Isem tal-marċi funebri			
01	<i>A Miei Cari</i>	11	<i>Pianto</i>
02	<i>Cadavere</i>	12	<i>Pietà</i>
03	<i>Cordoglio</i> ¹	13	<i>Remembranze</i>
04	<i>Dolore</i>	14	<i>Rimpianto</i>
05	<i>Flagellatio Domini</i>	15	<i>Sconforto</i>
06	<i>Giorno di Pianto</i>	16	<i>Triste Conforto</i>
07	<i>In Amaritudine</i>	17	<i>Tristi Pensieri</i>

¹ Dal-marċ kien intagħżel minn Michael Klinger biex jindaqq fil-film *Pulp* (1972). Skont Mifsud Matrenza, ir-regista ried li, waqt il-funeral ta’ dan il-film jindaqq il-marċ ta’ Miruzzi u ta’ ebda awtur famuż ieħor internazzjonal.

08	<i>La Via della Croce</i>	18	<i>Tritis Hora</i>
09	<i>Lacrime</i>	19	<i>Una Lacrima</i>
10	<i>L'Ultimo Respiro</i>	20	<i>Venerdì Santo</i>

Mro. Antonio Miruzzi fl-aqwa tal-karriera mužikali

Profil ta' Mro. Antonio Miruzzi: twieled il-Furjana fl-10 ta' Ottubru 1867 minn Ĝużeppi u Mikelina, imwielda Brincat. Tgħallek il-mužika mingħand Mro. Pawlu Miruzzi. Mal-mewt ta' zижuh, Antonio lahaq Surmast tal-banda Għawdxija ‘Leone’, u ftit wara, tal-banda ‘Nicolò Isouard’ tal-Mosta. F’karriera mill-aqwa u brillanti bhala surmast-direttur, għalliem tal-allievi u kompożituri prolificu, Miruzzi mexxa wkoll baned u entitajiet mužikali oħra fosthom, ‘La Valette’ (Valletta), ‘I Cavalieri di Malta’ (Sliema), ‘La Vincitrice’ (Isla), ‘San Piju X’ (Hal Lija), Sant’ Andrea’ (Hal-Luqa), ‘Beland’ (Żejtun), kif ukoll ‘San Ĝużepp (Hamrun). Baned oħrajn li hu mexxa kienu s-soċjetajiet filarmonici ta’ ‘Sta. Marija’ (Mosta) u ‘San Ġorġ’ (Bormla), il-banda tal-Orfni tal-Belt, kif

ukoll l-Orkestra Mandolinistika ‘La Valette’ fi ħdan il-Banda li ggħib l-istess isem. Bhala kompożituri, Mro. Miruzzi kiteb ħafna xogħlijiet għall-banda fosthom fantasji, sinfoniji, melodiji u ħafna valzi, polki, mażurki, gavotti u marċi. Ir-reputazzjoni li kellu bhala kompożituri ta’ marċi brijuži xterdet ma’ kull rokna tal-gżejjer Maltin. Ikkompona wkoll settijiet ta’ marċi funebri li għadhom jindaqqu minn bosta baned fil-funerali u fi programmi sagri.

Għal Joseph Mifsud Matrenza² (1918-2013), storjografu ewljeni tas-Soċjetà Mužikali ‘San Ĝużepp’ tal-Hamrun, Miruzzi ‘kien bniedem sensittiv ghall-ġrajjiet soċjali u drammatiċi ta’ żmien’ bil-konsegwenza li kienu jinfluwenzawlu xogħlijietu. Dan seta’ jikkonfermah Mifsud Matrenza stess peress li kellu bosta okkażjonijiet li fihom kien iħobb jitkellem mas-surmast ‘dwar il-ħajja mužikali tiegħu.’ Bhala eżempju, l-awtur isemmi li, fiż-żmien l-ewwel Gwerra, ħafna mis-suldati kienu jmutu u jindifnu fiċ-ċimiterju ta’ Braxja³, fil-limiti tal-Hamrun. Il-funerali tagħħom kien ikunu aktarx

² Twieled il-Hamrun minn Anthony u Karmena, imwielda Matrenza. Dahal jgħallek fl-iskola primarja tal-Hamrun fl-1938 wara kors shiħ fis-Central School tal-Belt Valletta. Fl-eqqel tat-Tieni Gwerra Dinjija huwa nqabad suldat bil-lieva u dahal jaħdem mar-Royal Army Medical Corps (RAMC) fejn spicċa fir-rank ta’ surġent. Kien dilettant ħafna tal-isport tant li kien jilgħab mat-tim tal-Under 18 tal-Hamrun United. Kien hu wkoll li għaqquad l-istess tim mal-Hamrun Spartans, li tiegħu serva bhala Viċi-President. Kien hu wkoll fost l-ewlenin li riforma l-Malta Union of Teachers fl-1947, u li dam iservi fil-kunsill tagħha għal erba’ snin. Ir-rabta ta’ Joe mas-Soċjetà Mužikali San Ĝużepp tal-Hamrun tmur lura sa ffit qabel it-Tieni Gwerra Dinjija meta flimkien ma’ shabu l-ġalliema kienu jmorru jqattgħu ftit hin jilgħabu l-karti hemmhekk. Ta’ min jghid ukoll li, Joe, għadu tfajjal, kien digħi midħla tal-Każin peress li missieru kien jiffrekwentah biex jilgħab it-tombla. Wara l-gwerra mbagħad, kien dahal fil-Kumitat Centrali u minn hemm ‘il quddiem baqa’ jagħti l-kontribut tiegħu bhala membru sal-1963, bl-ogħla kariga tkun dik ta’ Viċi-President. Wara did-data hu baqa’ jservi fid-diversi kummissjonijiet. Huwa kiteb l-istorja tas-Soċjetà kemm meta din għalqet 75 sena ħajja fl-1964 kif ukoll meta għalqet il-100 sena fl-1989. Għal dal-ġest sabiħ min-naħha tiegħu, u ghall-kontribut qawwi li ta lis-Soċjetà, Mifsud Matrenza nhatare bhala President Onorarju tagħha. Hu qatta’ l-ahħar snin ta’ ħajtu rikoverat fir-residenza San Vincenz de Paul. Huwa jibqa’ figura storika għal diversi ġenerazzjoni tiegħi ta’ Hamruniż li ghaddew minn taht idejh, kemm bhala għalliem, u iktar tard, assistant kap tal-iskola Dun Frans Camilleri fil-Hamrun stess, kif ukoll bhala bniedem li habb b’qalbu kollha lis-Soċjetà Ĝużeppina Hamruniż sal-ahħar nifs ta’ ħajtu li ġrat nhar it-13 ta’ April 2013 fl-età sabiha ta’ 94 sena. (Riferenzi: Programmi tal-festa San Gejtanu 2002, p. 107-111, 2010, p. 227-231, u 2013, p. 259.)

³ Ta’ Braxja jew Ta’ Braksja hu l-isem originali tal-Hamrun li jestendi minn Blata l-Bajda sal-Fleur de Lys - jew F(j)urdulis, kif inhu komunement magħruf mill-Maltin - u li jinkludi wkoll parti mill-Marsa u Sta. Venera kollha. Minn dokumenti tal-ewwel nofs tas-seklu sbatix insiru nafu li, dal-isem gej minn kappella li kienet iddedikata lil San Nicolai della Braxia jew San Nicola della contrada tal-Braxchia. [Din il-kappella li kienet mibnija fuq il-gholja, li fil-qedem kienet tissajjah ta’ Braxja, kienet iġġarrfet u minnflokha nbniet oħra ddedikata lill-Assunta fl-inħawi llum magħruf bhala tas-Samra. Tajjeb ngħidu li, fil-knisja tas-Samra, fuq il-lemin tal-maġġur, għadna nsibu l-arta ta’ San Nikola li hu l-istess wieħed li kien imqiegħed bhala titular fil-knisja l-qadima qabel ma twaqqgħet.] L-istess fl-inħawi ta’ Tal-Pietà, instabu xi dokumenti li fihom iġibu wkoll dal-isem, fosthom wieħed tal-1675 li jgħid hekk: ‘contrada della chiesa e convento della B.V.M. della Pietà chiamata della Breixia’, u iehor aktar riċenti tal-1878 li jgħid hekk: ‘dei limiti della Florana in contrada della Pietà, appellate ta Braxsia.’ Imma l-aktar dokument qadim imur lura għall-1601 u li nstab fl-inħawi ta’ Fleur de Lys li fihs insibu miktub dan li gej: ‘nella clausura detta ???, nella contrada tal-Braqxia, vicina alla chiesula di San Bartolomeo

akkumpanjati bid-daqq ta' marci ta' swied il-qalb minn baned militari. Kien dawn it-tip ta' xeni mimlija niket li missew qalb Miruzzi u ispirawh biex jikteb numru ta' marci funebri. Ghal Mifsud Matrenza wkoll, il-forti ta' Miruzzi, minbarra s-sinfoniji u l-innijiet, kien l-marci funebri.

Venerdì Santo: Wiehed mill-marci funebri l-aktar favoriti ta' Mro. Antonio Miruzzi mal-baned maltin

sett ieħor lill-Banda Mostija 'Nicolò Isouard'. Uħud minn dawn il-marci huma bla isem. Ta' min iżid jgħid li, minbarra marci funebri, Miruzzi kiteb ukoll xi mužika sagra b'rabta mal-Ġimħa Mqaddsa fosthom, *Le Setta Parole* u l-Ultima Parola.

Fit-tabella ta' hawn fuq qed ingib lista ta' marci funebri mill-pinna ta' Miruzzi. L-ismijiet tagħhom ġibthom minn għejun differenti fosthom, l-internet. Madankollu, wieħed għad irid jiċċekkja sew jekk dawn humiex kollha tiegħu, anki jekk huma mnizzlin f'ismu. Skont is-Surmast Stephen Dimech, *In Amaritudine* huwa digà każ wieħed. Jista' jagħti l-każ ukoll li, żewġ ismijiet differenti qedin jirreferu ghall-istess marċ. Fil-fehma ta' Mifsud Matrenza, il-marci funebri ta' Miruzzi 'jammontaw għal madwar erbatax'. Dawn huwa l-istess ammont ta' marci funebri li jinsabu fl-arkivju tal-Banda 'Sant' Andrija' ta' Hal Luqa.

Mro. GUGLIELMO (Willie) ATTARD				
Isem tal-marċ funebri				
1	Alla Memoria di Francesco Portelli	1948	4	Mater Dolorosa
2	La morte del mio padre ⁴		5	Stabat Mater
3	Lacrime e fiori		6	Venerdì Santo

Mro. Guglielmo Attard

Mro. Willie Attard twieled il-Hamrun fil-11 ta' Mejju 1899 minn Beneditt u Maria Vella. Kien idoqq il-kwartin mal-Banda 'San Ġużepp' tal-Hamrun, il-klarinett mal-King's own Malta Regiment of Milizia, u s-saksafon mal-Banda *La Valette*. It-taħriġ fit-teorija hadu mingħand diversi surmastrijiet lokali ta' fama. Bejn l-1926 u l-1933 kien imexxi l-orkestra *L'Unione* li kien waqqaf hu stess. Fl-1928 lahaq surmast-direttur tal-Banda Ġużeppina Hamruniża wara Miruzzi. Kien ukoll surmast ta' tliet baned oħra: *De Rohan* (Haż-Żebbug), *La Vittoria* (Mellieħha), u *Leone* (Vittoria, Ghawdex). Fis-snin ħamsin tas-seklu l-jeħor waqqaf ukoll l-Orkestra Mandolinistika 'San Ġużepp'. Mro. Willie Attard kien ukoll kompożitur u arranġatur ta' għadd ta' xogħliljet immortali li

App.' Illum il-ġurnata, minn dal-isem arkajku ma fadal xejn ghajr cimiterju f'Tal-Pietà magħruf bħala 'Ta' Braksja'. (Camilleri Walter: Ismijiet toponomastiċi fil-Hamrun. Programm tal-festa Parroċċa San Gejtanu 1994, pg. 57-61) (n.b. Jista' jkun li, dal-isem hu korruzzjoni ta' Brescia? – Ara San Nicola di Brescia. Dan qed nghidu peress li, qabel il-knisja Tas-Samra kien hemm oħra ddedikata propriu lil San Nikola).

⁴ Dal-marċ funebri b'dal-isem jinsab fl-arkivju tal-Banda 'San Filep' ta' Haż-Żebbug. Għad li minn ismu wieħed jista' jkollu xi forma ta' hjiel ta' meta seta' nkiteb, nhux bilfors li Attard kien iddedikah tabilhaqq lil missieru.

jinkludu erba' Innijiet *di Gloria*, oħrajn f'forma ta' marċi, marċi sinfoniċi, marċi brijuži u funebri, kif ukoll arranġamenti ta' mužika operistika għall-banda. Fl-1957 iddimetta minn surmast tal-baned li kien jidderiegi minħabba saħħtu. Il-familja u l-mužika kienu l-mimmi t'għajnejh u baqa' jħobbhom sal-aħħar nifs ta' ħajtu li ġrat fl-ġħodwa tat-3 ta' Ottubru 1970 fid-dar tiegħu stess. Huwa kien miżżewwegħ lil Maria Cachia mill-Isla u kellu sitt itfal.

Għalkemm mill-parroċċa Hamruniża ta' San Gejtanu ma toħrog l-ebda purċiessjoni bil-var i-Għimgħa l-Kbira, il-festa devota tad-Duluri ssir xorta waħda mingħajr daqq ta' trombi. Fil-każ tal-pellegrinaġġ bl-istatwa mirakoluża tar-Redentur, dan ikun akkumpanjat mid-daqq tal-iscawts u waħda miż-żewġ baned li jalternaw minn sena għall-oħra. Dil-attività reliġjuża hija waħda reċenti u taf il-bidu tagħha fl-1995 bit-thabrik tal-kappillan Dun Pawl Camilleri.

Peress li Mro. Willie Attard kellu karriera twila mal-Banda Ĝużeppina Hamruniża, ma setax jonqos li ma kienx hemm okkażjonijiet fejn il-banda kellha takkumpanja fil-funeral ta' nies li kienu għamlu gieħ lis-Socjetà jew lill-pajjiż twelidhom. Mit-tagħrif li jagħtina l-istorjografu, Joseph Mifsud Matrenza joħrog li, l-ewwel tmien Presidenti tas-Socjetà kollha mietu fiż-żmien li Attard kien surmast ta' dil-Banda. Id-data tal-mewt tat-tieni u t-tielet President mhix magħrufa, iżda wieħed jassumi li ma setgħux mietu ħafna wara t-Tieni Gwerra Dinjija. Fil-każ tar-raba' President, wieħed jiddubita jekk il-Banda daqqitlux fil-funeral tiegħu peress li miet fl-eqqel tal-Gwerra. Mhux l-istess jista' jingħad għall-hames President fejn Mifsud Matrenza jgħid li kellu funeral kbir bil-banda. It-tmien President, imwied Hal Balzan fl-istess sena li fiha twaqqfet is-Socjetà, ukoll kellu funeral mill-aqwa skont l-istorjografu, anki jekk miet ftit xhur biss wara li spicċat il-Gwerra. Hawn taħt qed ingib lista li fiha jidhru l-ismijiet tat-tmien Presidenti u, fejn kien possibli, id-data tat-twelid u/jew il-mewt tagħhom:

L-ewwel	President:	Is-Sur Temi Conti	miet fl-1932
It-tieni	President:	Is-Sur Gavino Portelli	(1862-
It-tielet	President:	Is-Sur Alfonso Triolo	(1870-
Ir-raba'	President:	Is-Sur Antonio Giacometto	(c.1853-
Il-ħames	President:	Is-Sur Anacleto Conti	miet fl-1941
Is-sitt	President:	Is-Sur Temi Conti	miet fl-1947
Is-seba'	President:	L-Avukat Nikola Delia	(1898-
It-tmien	President:	Il-Prokuratur Legali Philip Azzopardi	(1889- miet fl-1932
			miet fl-1940
			miet fl-1945

Ma' dil-lista wieħed irid iżid il-funeral kbir l-ieħor li kien sar ta' Mro. Antonio Miruzzi li miet fil-Hamrun fit-23 ta' Ottubru 1944. Għalkemm mhux magħruf jekk il-Banda akkumpanjatur fil-funeral tiegħu, ħafna kienu dawk l-għaqdiet mužikali li ġew biex jagħtu l-aħħar tislima lil dal-kompożiutur prolificu Malti li ta' ħajtu għall-mužika.

Mifsud Matrenza jsemmi wkoll li, l-ewwel programm serju ta' mužika sagra mtella' mill-Banda tal-Hamrun mill-aħħar Gwerra 'I hawn sar fil-Palazz f'Hadd il-Palm, 22 ta' April 1956. Skont l-istorjografu: 'Il-bċejjeċ sagri li ndaqqu kienu xogħlijiet ta' kompożiuturi Maltin u Taljani bħal Miruzzi u Attard, Rossini u Mercandante. Dawn is-siltiet li kienu mmexxija b'majestrija kbira minn Mro. Willie Attard kien akkumpanjati mill-Kor tal-Hamrun taħt id-direzzjoni ta' Dun Ĝużepp Cachia, Maestro di Cappella tal-Knisja ta' San Gejtanu. Dan il-programm sagru ntlaqa' b'ċapċip kbir mid-dilettanti tal-mužika.'

Minn artiklu iehor ta' Joseph F. Grima - *Sehem il-Mužika fil-Ġimgħa l-Kbira* - insiru nafu wkoll li: Fis-snin Hamsin tas-seklu Għoxrin, il-Banda 'San Ĝużepp' tal-Hamrun daqqet diversi drabi fil-purċiessjoni ta' Hal Qormi bħala t-tieni banda fil-manifestazzjoni flimkien mal-banda tal-post. Aktarxi li Attard lahaqhom ukoll dawn is-servizzi peress li hu ddimetta minn surmast fl-1957.

Fost il-ftit marċi funebri li ħarġu mill-pinna ta' Attard hemm dak li kien ġie ispirat mit-traġedja fatali ta' Hondoq ir-Rummien. Kien proprju t-30 ta' Ottubru 1948 meta luzzu mgħobbi bil-passiġġieri fosthom żewġ pulizija, mara u żewġ membri tal-ekwipaġġ, inqelev bil-mewġ qawwi waqt li kienu fi triqithom lejn il-gżira Ghawdxija. F'did-disgrazzja mietu 23 persuna, fosthom tmienja li kienu mix-Xewkija. In-niket li waqa' fuq rahalhom tant kien kbir li fit-3 ta' Novembru tal-istess sena kien sar funeral fuq skala nazzjonali u li fih ġadet sehem il-Banda 'Leone'. Dan peress li, fost il-vittmi kien hemm żewġ bandisti tal-post, fosthom Franġisku (Čikku) Portelli. Attard kien ilu erba' snin fil-kariga ta' surmast-direttur ta' dil-banda Ghawdxija meta inkibet dil-paġna sewda.

Fit-tieni parti ta' dal-artiklu ser inkun qed inlaqqgħakom mal-marċi funebri u mužika oħra reliġjuża b'rabta ma-Ġimgħa Mqaddsa fix-xogħlijet ta' Mro. Manoel Pirotta.